

ÇOCUKLUĞUN SOSYOLOJİK SERÜVENİ VE TOPLUMSAL KABULÜ

Sevim ATİLA DEMİR¹

Özet

Bu çalışma Türkiye'deki akademik yazında çocukluğun serüvenini açıklayarak, toplumsal süreçlerin bir yansıması olarak çocuğu ve çocukluğun sosyolojik anlamını tartışmayı hedeflemiştir. Sosyolojik anlam toplumsal koşulların ve deneyimlerin birer sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan incelendiğinde her dönemde çocukluğun anlamı da toplumsal süreçlerin birer yansımasını oluşturmaktadır. Çalışmanın amacını çocukluğun toplumsal değişimi ve gelişimini okuyabilme oluşturmaktadır. Günümüz çocukluk çalışmaları sosyolojik bağlam ile ilişkili olarak yapılmakta ve toplumsal dönüşümün çocukluk alanına yansımasını içermektedir. Böylece sosyal olaylar ve çocukluk algısı arasındaki tarihsel ve kültürel bağ kurulabilir. Bu yönü ile çalışmamızda doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Bu amaçla temel yaklaşım olan yorumlayıcı yaklaşım kullanılmış ve bu yaklaşım çerçevesinde elde edilen bulgular sistematik biçimde işlenmiştir. Çalışmada temelde sosyo-kültürel teoriler ışığında, özellikle sosyokültürel teori içerisinde yer alan toplumsal gelişim kuramları hem toplumsal gelişimi hem de çocukluğa yönelik yansımayı daha iyi açıklaması yönü ile temel alınmıştır. Çalışmanın kısa sonuçlarına göre çocukluğun toplumsal görünümü yaşanan sosyal değişimlere bağlı olarak kurumsal değişimlerin yansımasına göre değişmektedir. Antik çağlardan günümüze ekonomik, siyasal ve sosyal yaşantıdaki değişimler hem çocuğun toplum içindeki rol ve işlevlerine hem de çocukluk algısına etki etmiştir. Bu değişimlerin anlaşılabilmesi ve yeni ihtiyaçların karşılanabilmesi günümüzde çocuğun da içinde olduğu çocukluk tartışmaları ile mümkündür. Özellikle sanayileşme sonrası yaşanan sosyal ve düşünsel alandaki değişimlerle çocukluk algısı değişmiş ve bu akademik yazına yansımıştır.

Ahahtar kelimeler: Çocukluk, Aktif Çocukluk Yaklaşımı, Kültürel Görecelik, Yeni Çocukluk.

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 12.04.2022 - Kabul Tarihi: 01.06.2022

Atıla Demir, S. (2022). "Çocukluğun Sosyolojik Serüveni ve Toplumsal Kabulü".
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 11, s. 53-72.

THE SOCIOLOGICAL ADVENTURE OF CHILDHOOD AND SOCIAL ACCEPTANCE

Abstract

This study aims to discuss the child as a reflection of social processes and the sociological meaning of childhood by explaining the adventure of childhood in the academic literature in Turkey. Sociological meaning emerges as a result of social conditions and experiences. From this point of view, the meaning of childhood in every period is a reflection of social processes. The aim of the study is to read the social change and development of childhood. Contemporary childhood studies are conducted in relation to the sociological context and include the reflection of social transformation on childhood. Thus, the historical and cultural link between social events and the perception of childhood can be established. In this respect, document analysis method was preferred in our study. For this purpose, the interpretive approach, which is the basic approach, was used and the findings obtained within the framework of this approach were processed systematically. In the study, in the light of socio-cultural theories, especially the social development theories within the sociocultural theory were taken as a basis in order to better explain both social development and the reflection on childhood. According to the brief results of the study, the social view of childhood changes according to the reflection of institutional changes depending on the social changes experienced. Changes in economic, political and social life since ancient times have affected both the roles and functions of children in society and the perception of childhood. Understanding these changes and meeting new needs is only possible through discussions on childhood that include the child. Especially with the changes in the social and intellectual sphere after industrialization, the perception of childhood has changed and this has been reflected in the academic literature.

Keywords: Childhood, Active Childhood Approach, Cultural Relativism, New Childhood

Giriş

Çocukluk toplumsal bir olgudur. Çocukluğun nasıl algılandığı tarih boyunca önemli bir mesele olmuştur. Bu durum o kültürün bakış açısını yansıtır. Çocukluğun gelişimi, sosyalleşmesi ve sosyolojisine dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır ki bu çocukluğun her geçen on yılda bir kat daha önemli hale geldiğini gösterir. Elbette tarihsel akış her zaman çocukların lehine işlememiştir. Bakıldığında çocuğun toplumsal kabulü sancılı ve uzun bir

geçmişe sahiptir. Çalışmalara göre çocukluk tarihinde geriye gidildikçe ihmal, şiddet ve istismar durumlarının daha fazla görüldüğü aileler tarafından çocukların daha fazla travmatize edildiği belirtilmiştir. Bu durum bireylerin çocukluk ve yetişkinlik çağlarında ruhsal sıkıntılarının ve çevre ile ilişkilerin düzeyini olumsuz etkileyebilmektedir. Tüm canlılar içerisinde gelişim süreci açısından en fazla bakım ihtiyacı olan canlı insandır. Doğum sonrası uzun bir süre bakım ihtiyacı içerisindeydir. Bakım süreci pek çok yönü ile bireylerin tüm hayatı boyunca kritik önem taşır. Bu nedenle yetişme süreci toplumlar için oldukça önemlidir. Toplumlarda birbirine göre çocuk gelişimi ve çocuk yetiştirme tarzları farklılık gösterir (Öztürk, 2016:23).

Çocukluk tarihinde çalışmalar sadece ebeveyn çocuk ilişkisine yönelik olmamıştır. Demografik değişimler, aile büyüklükleri, çocuk ölümleri, çocukların evden ayrılma yaşı, çocukların aile ekonomisine katkıları ve çocuk işçiliği gibi konulara ait veriler ile zenginleşmiştir (Araz, 2013: 16). Bu alanlarda yapılan çalışmalar çocukluğun kültürel değişimi hakkında bilgi vermektedir. Bu çalışmalar incelendiğinde çocukluk tartışmalarında evrenselci bakış açısı ile kültürel görecelik neredeyse içiçe varolmuşlardır. Bir taraftan ortak çocukluk vurgusu bulunurken bir taraftan da çocukluğun kültürel ve biricik özellikleri ile ele alındığı görülmektedir. Avrupa merkezci evrenselci bakış açısı dünyadaki farklı çocukluk deneyimlerini tek merkezde alır ve açıklar. Hâlbuki “çoklu çocukluklar” çocukluğun kültürel sürecini anlamlandırmada gereklidir (Sözer, 2020: 164). Bu çalışmada da çocukluğun kültürel gelişimine odaklanılmıştır.

İnsan davranışlarında belirleyici faktör, insanın çocukken aldığı izlenimler doğrultusunda ortaya çıkar. İnsanın yaşam içerisindeki amaçlarının oluşumunda çocukken dış dünyadan aldığı izlenimler önemlidir. Böylece içine doğduğu düzende kendi için güven veren bir yol inşa etmeye çalışır. İçine doğduğu koşullar ise ilk günlerden itibaren bu yolda belirleyicidir. Çocuk olgunlaşma sürecinde yeteneklerini geliştirebilmek için doğru zamanda ilgi ve desteğe ihtiyaç duyar. Böylece ruhsal gelişimi tamamlanır ve bağımlılıktan kurtulur. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Bu süreçte çocuğun duyarlı bir birey olabilmesi için çevrenin de duyarlı olması gerekir ki bütün tamamlanabilsin (Güller, 2013:6-9). Bu ise toplumda var olan çocukluk algısı ile ilişkilidir.

Bu çalışma doküman analizi ile çocukluğun tarihsel görünümünün örneklerini sosyal koşulları altında incelemeyi hedeflemektedir. Doküman analizi, yazılı belgelerin içeriklerinin sistematik olarak incelenmesi anlamına gelen nitel bir araştırma yöntemidir. Doküman analizi ile anlam çıkarma

ve konu hakkında anlayış oluşturmak için veriler incelenir ve yorumlanır. Bu dökümanlar birincil ve ikincil kaynaklı dökümanlar olabilir. Doküman analizlerinin birçok amacı olabilir. Çalışmamız yönü ile bir amacı da alanda faaliyet gösterilen bağlam hakkında veri toplayabilme imkanı sağlamasıdır. Bir diğer amacı ise dökümanlar sözkonusu konu ile ilgili değişimin ve gelişimin takip edilebilmesini sağlar (Kıral, 2020; Bowen, 2009). Böylece günümüze gelen süreçteki temel dinamikler analiz edilmeye çalışılacaktır. Çocukluk çalışmalarının evrensellik ve kültürel görecelik yaklaşımları arasında toplandığı görülmektedir. Bu çalışmada sosyokültürel teori içerisinde yer alan toplumsal gelişim kuramları merkeze alınarak yorumlayıcı bakış açısı ile sosyal değişimler ve sosyal ilişkilerin çocukluğun toplumsal algısına olan etkisi tartışılmıştır.

Çocuk Sosyolojisine Yönelik Yaklaşımlar

Çocukluğu ve çocuk sosyolojisinin gelişimini açıklayan birçok teori bulunmaktadır. Ancak burada üzerinde duracağımız temelde sosyo-kültürel teorilerdir. Özellikle sosyokültürel teori içerisinde yer alan toplumsal gelişim kuramları hem toplumsal gelişimi hem de çocukluğa yönelik yansımayı daha iyi açıklamaktadır. Bu kuramlar, “Dar ve Geniş Toplumsallaşma, ”Çıracılık Kuramı” “Toplumsal Çevre Modeli” ve “Gelişimsel Yuva Modeli”dir. Bu yaklaşımlar toplumsallaşmayı, yaşanılan dünyanın kültürünü kazanma süreci olarak açıklar. Bu yaklaşımların özünde toplumsallaşmanın nasıl gerçekleştiği meselesi yatar. Bir taraftan çocuğu etkin kılan, bağımsızlığı ve kendini ifade etmeyi öne çıkartan toplumsallaşma dinamikleri ile diğer tarafta itaat ve uyumu merkeze alan toplumsallaşma dinamikleri bulunur. Bu toplumların aile yapıları ve ailedeki sosyalleşme süreçleri de buna göre işler. Benzer biçimde yorumlayıcı yaklaşımda da sosyal ilişkiler ve toplumsallaşma gibi kavramlar ön planda tutularak çocukların, sosyal ilişkiler içerisinde hem etkin hem de edilgen bir özelliğe sahip olarak açıklanması söz konusudur. Sosyalleşme sadece uyum süreci değil aynı zamanda burada yeniden üretme sürecidir. Corsaro’ya göre ise bu ayrım deterministik ve inşacı modellerde vücut bulur. Buna göre, Deterministik modelde çocuğa, pasif bir rol atfedilerek disiplini ve kontrol altına alınması öne çıkartılırken, inşacı modelde çocuk, aktif bir birey olarak sosyal dünyada kendi yerini yapılandırır. Öyleyse çocuk toplumsallaşma sürecinde basit biçimde sadece taklit etmez aynı zamanda yorumlar, anlar ve içselleştirir. Corsaro, çocukların var oldukları kültürde, kendi akran gruplarını oluşturarak, yetişkin dünyasını anlamlandırdığını söyleyerek çocuğun toplumsallaşmasına yeni bir boyut katar. Böylece çocuk kültürü çalışmaları

için uygun bir perspektif geliştirilerek çocukluk sosyolojisi çalışmalarında öne çıkar (Sormaz&Yüksel, 2012/ Corsaro, 2005/ Gabriel, 2017).

Çocukları etkileyen konulara yönelik çalışmalar özellikle güvenilirlik ve etik konularda hassasiyet içermesi gereken alanların başında yer alır. Çocuklara yönelik konularla ilgili araştırmalar yapılırken çocukların bakış açılarının da sürece dahil edilmeleri her geçen dönemde daha önemli görülmektedir. Uzun yıllar çocuklarla ilgili çalışmaların yalnızca yetişkinlerin bakış açılarından hazırlanması bir sınırlılık olarak karşımıza çıkar. Özellikle yeni çocukluk çalışmalarında çocuklar, aktif ve yetkin varlıklar olarak çocukluk konusundaki varolan bakış açılara farklılık kazandırmaktadır. Mayall'ın yaklaşımına göre, çocukların varlığı ve kendi deneyimlerine dair görüşleri onların yaşantıları ve gereksinimlerini anlamada son derece önemlidir. Ancak bu yol ile, çocukların nasıl öğrendikleri, nasıl geliştikleri, duygusal ve bilişsel gelişimleri doğru biçimde keşfedilebilir (Sargeant&Harcourt, 2019: 1). Çocuk kültürü çalışmaları kullanılan yaklaşımlar ile birlikte çocukları da dahil etmeye çabalar.

Çocukluğun hem ortak hem de farklı yönleri bulunmaktadır. Çocukluğun ortak yönlerine aşırı vurgu yapılması kültürel farklılıkları gölgeleme riski taşır. Aksine kültürel çeşitliliğe aşırı vurgu yapılması da ortaklıkları gözden kaçırma riski taşır. Bunların gözden kaçırılması demek, toplumsal bağlamda politik önlemlerin alınması ve gündem oluşturulmasını engeller. Sadece kültürün değil, çocuğun da kültürü şekillendirdiği dikkate alınarak çocuk deneyimlerine odaklanılması gerekir (James, 2001). Çocukluk geçici bir süreçtir ve değişimleri de bu geçiciliğinde barındırır. Çocuklar, çocuk kategorisinin üyeleri olarak yetişkinler ile etkileşim ve ilişkiselliği içerisinde bu kategoriyi şekillendirir. Böylece bu etkileşim ve ilişkiselliği içerisinde mekânsal özellikleri de içererek sosyalizasyon sürecinin koşulları belirlenir (James, 2001).

Tüm bu yaklaşımların ışığında sosyolojik olarak çocuklarla ilişkili kavramsallaştırmalarda iki yol bulunmaktadır. Yapımcı (constructivist) ve yorumcu (interpretive) yaklaşımlarında çocukluk toplumsal eylem süreçleri içinde toplumsal yapımlar olarak görülür ve yorumlanır. Sosyolojide çocuklukla ilgili yaklaşımların çoğunluğu toplumsallaşma üzerinde yoğunlaşır (Onur, 2005:31). Toplumsal değişme kuramlarında da sosyalleşmenin etkisi vurgulanmaktadır. Alex Inkeles, toplumsal değişimin sosyalizasyon aracılığı ile gerçekleştiğini ve her yeni kuşakta yeni kültürel değerlerle gerçekleştirilen sosyalleşmenin toplumsal değişmeyi de üreteceğini belirtir. Eski değerler ile yetiştirilen çocukların toplumsal değişmeyi yavaşlatacağını savunur. Aile ve okul kurumları sosyalleşmenin ana kurumları olarak büyük öneme sahiptir

(Kongar, 2019). Böylece yorumlayıcı yaklaşım ile toplumsal değişme sürecinde çocuk ve çocukluk anlamlarının değişimi kaçınılmazdır.

Tarihsel Süreçte Çocukluğun Değişen Görünümleri ve Sosyal Teoride Çocukluk

Çocukluğun yetişkinlikten farklı bir kategori oluşu veya küçük yetişkin olmadığı düşüncesi 17. Yüzyılda gelişmiştir. Elbette bu düşüncenin gelişimi Rönesans ve Aydınlanma düşüncesinin bir yansımasıdır. Her dönemin temel felsefesi çocukluk algısını da biçimlendirmiştir. Erken dönem Hristiyanlığı sürecine bakıldığında Yeni Ahit'te çocuk ilahiyatı olarak görülebilecek unsurlar bulunmaktaydı. Luka İncilindeki şu ifadeler bunun açık örnekleri olarak görülmektedir. “Baba, Yerin ve göğün Rabbi! Bu gerçekleri bilge ve akıllı kişilerden gizleyip küçük çocuklara açtığında sana şükrederim (10:21).” Yine benzer biçimde “Size doğrusunu söyleyeyim yolunuzdan dönüp küçük çocuklar gibi olmazsanız “Göklerin Egemenliği”ne asla giremezsiniz” (18:3). Burada çocuğun samimiyeti ve açık kalpliliğine yapılan vurgu, “hileyi ve ikiyüzlülüğü bırakıp yeni doğmuş bebekler gibi olma (2:1-2)” Hristiyan teolojisindeki çocuğa yapılan vurgu ile çocuğun anlamı ve ilişkilendirildiği kavramları ön plana çıkarmaktadır (Harrison, 2016:112).

İlkçağlardan itibaren çocukluk birbirinden farklı kategorilerde ele alınmıştır. Young ve Bruehl'e göre Aristo çocukluğu insan yaşamının en olumsuz dönemi olarak görmekteydi. Bu dönemde insan tehlikelere daha açıktır ve aklını kullanmadığı için erdem sahibi de değildir. Çocukluk kendi haline bırakıldığında mutsuzluk getirmektedir. Aristoteles, kadın ve çocukları yüksek erdemlere sahip olmadığı düşüncesi ile köleler ile bir tutar ve çocuğu sevmeye ve eğitime olan ihtiyacından bahsetmesine rağmen karakter sahibi olarak tanımlamaz. Çocuklar da tıpkı kölelerin efendilerine ait olmaları gibi babalarına aittir. Akıldan yoksun oldukları ve seçim yapma yeteneği olmadıkları için doğaları gereği denetim altına alınmaları lazım. Çocuklara yönelik önyargılarda diğer tüm ayrımcılık türlerinde olduğu gibi bütün dezavantajlılıkları doğuran ön kabuller işbaşındadır (Young-Bruehl, 2021:32).

Augustin'de benzer biçimde çocuğu günahkar olarak görür. Çünkü bu dönemde benciliçgüdülerini hareket eder. Ortaçağda doğum ve bebek ölümleri çokyüksek olduğu için küçük çocuklar aile üyesi olarak dahi görülmemekteydi. Philippe Aries'e göre, Ortaçağda bir bebek kundaktan çıkar çıkmaz yetişkin yaşamının

bir parçası olur ve aynı şekilde giyinirdi. Bu döneme ait resimlerde çocukların annelerinin kucaklarında ancak yetişkin şeklinde resmedilmelerinin nedeni de budur. Ortaçağda evlerde yetişkin ve çocuk alanı ortaktır. Evler aynı zamanda kamusal alanlardır. Sonrasında çocuk ve yetişkin alanları ayrılmaktadır. Özellikle 18. Yy ile birlikte evler mahrem hale geliyor ve odaların mahremiyeti farklılaşıyor. 12.yy ve erken 13.yy tablolarında Ariès henüz yeni doğmuş bir bebeğin karın ve göğüs kasları ile resmedildiğini belirtmiştir. Ayrıca yetişkin ve çocuk arasında mahremiyetin olmaması, “çocukların mahrem bölgeleriyle oynama pratiğinin yaygın bir gelenek olması” çocukluk fikrinin oluşmadığının bir göstergesidir (Demir Gürdal, 2013:2).

Ortaçağda bugünkü anlamda bir çocukluk olmadığı için yedi yaşına giren ve topluma giren kişinin koşulları oldukça ağır olmaktadır. Bu dönemde aile tarihi üzerine yapılan çalışmalar ailelerin çok da geniş olmadığını ve çoğunlukla 2-3 çocuğa sahip olduğunu göstermiştir. Bunun nedeni kadın doğum oranlarının yüksek olmasına karşın çocuk ölümlerinin de yüksek oluşuydu. On altıncı yüzyılda püritenler ilk kez bir çocukluk anlayışı ortaya koymuşlar ancak bu anlayış çocukların günahla birlikte doğdukları ve kolayca kötülüğe yönelebilecekleri şeklinde olmuştur. Bu nedenle çocuk yetiştirmeye ve çocuk eğitimine ayrı önem vermişler ve ilk kez çocuk yetiştirme ile ilgili el kitabı yazılmıştır. Doğasındaki günah nedeni ile katı bir disiplinle yetiştirilmeliydi. Jenks, çocuklukla ilgili tarihsel ve kültürel çalışmaların iki temel yaklaşıma dayandığını belirtir. Dionizozsçu çocuk imgesi çocuğun çocuğun içindeki kötülük ve çürümüşlük olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Apolloncu çocuk imgesi ise çocuğun masum, meleksi ve iyi olduğu yaklaşımına dayanır. Sosyal teoride de temelde iki yaklaşım merkezinde çocukluk imgesinin tartışıldığı görülür. Locke, Descartes'in ruh ve beden ayrımını kabul eder ve çocuğun doğuştan ne bir erdeme ne de bir günaha sahip olduğunu belirtir. Locke anne-baba eğitimini önemser ve çocukların bilgi ve fikirle doğmadığını ancak yetiştirme ile öğreneceğinin altını çizer. Rousseau ise çocuğun doğuştan iyiliği anlayışının altını yeniden çizer. Rousseau ya göre çocuk deneyimle, çevreyle kurduğu etkileşim ile etkili öğrenir. Dolayısıyla deneyine dayalı eğitim son derece önemlidir. Ayrıca bu eğitim çocuğun bilişsel ve duygusal yeterliliğine göre verilmelidir. Aynı dönemde insan ömrünün kısalığı ve üretim biçimleri dikkate alındığında çocukların erken hayata atılışının nedenlerinden biri de sosyal ve ekonomik gereklilikler olarak görülmüştür (Onur, 2005:24-25/ Gürkan Öztan, 2011: 18-21).

Fransa'da 1639'da yayınlanan bir bildiri ile, babalar, kendilerine kötü davranan

çocuklarını kendi belirledikleri şekilde yargılamadan cezalandırabiliyor veya hapsettirebiliyorlardır. Buradan çocuklar ile duygusal bir bağın kurulmadığı görülmektedir (Güçlü, 2016:3). Çocuk kurban etme uygulamasının eski kültürlerde çoğunlukla varlıklı kimseler tarafından yapılıyor olması, bunun bir günah çıkarma olduğu düşüncesini doğrulamakta ve hatta yeni bir köprü veya bina yapıldığında da “vakıf kurbanı” diye çocukların yakılabildiğini göstermektedir. Bu veriler bebek cinayetlerinin tüm yazı öncesi kültürde yaygın olduğunu, doğan çocukların üçte birinin veya daha fazlasının öldürüldüğünü göstermektedir (Öztürk, 2016:29).

Hristiyanlık yeni doğan bebeklerin düpedüz öldürülmelerini azaltmaya çalışmış olsa da daha da artmış ve yerini “terk etme”ye bırakmıştır. Bu süreçte çocukların cinsel amaçla satışlarının yanısıra sütnineye, manastıra, hizmetçi olarak başka evlere gönderilmesi gibi uygulamalar yayılmaya başlamıştır. 1900’lü yıllarda Fransa’da da bu uygulamanın yaygın olduğu Paris’te doğan bebeklerin yüzde 90’ından fazlasının doğumdan hemen sonra kırsal bölgelerdeki yetimhanelere gönderilmiştir. Batıda 13. Yüzyılda, çocukları kurban etme, ya da cinsel yönden kullanım için farklı yerlere verme ortadan kalkmış ve ilk defa çocuk yetiştirmeye yönelik bir broşür yayınlanmıştır (Öztürk, 2016: 30).

Çocuk düşmanlığı olarak tanımlanan çocuklara zarar veren eylemlerin veya çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmamasının meşrulaştırılması, bir önyargı olarak sadece yetişkinlerin düşünce düzeyinde değil aynı zamanda çocuğu yetişkinler tarafından üretilen ve onlara ait tanımlayan yetişkinlerin fantazilerine hizmet eden bir inanç sistemidir. Bu sistemin temelinde felsefi ve varoluşsal kaygılar ile beraber çocukların pratikte fiziksel olarak denetlenmesi gereken vahşi canlılar olarak kurgular ve hizaya! Sokulmazlarsa kullanışlı olmayacakları ve dahi risk olacakları yatar (Young-Bruehl, 2021: 40).

18. yüzyıl ortalarında, Voltaire, Diderot ve Helvetius gibi aydınlanma düşünürleri ise çocukluğu bir saflık dönemi olarak sunmaya çalışmışlardır. Yine J. Locke’da “Tabula Rasa” kavramı ile insanların doğuştan ne bir erdeme ne de bir günaha sahip olabileceğini söyleyerek çocukluğu bir ilk günah düşüncesi ile yargılayan Hristiyanlığa karşı çıkmıştır. Rousseau ise Emile adlı çalışması ile çocuğun yetişkinden farklı bir varlığa sahip olduğu anlayışını pekiştirmiştir. Bu çalışmada çocukların farklı doğası ön plana çıkarılmıştır. J.J.Rousseau’nun Emile’de yansıyan ve “ Romantik Çocuk Anlayışı” diye nitelenen görüşlerinin önemli bir boyutu vardır. Birincisi çocuğun belli bir amaç için değil, kendi

başına değerli ve özgün olduğudur. Ayrıca insanın doğal durumuna en yakın aşamadır ve saflığı temsil eder. Aslında eğitim süreci bir tür eksiltme sürecidir. Bu nedenle eğitim çocuğun doğal gelişimini bozmayacak biçimde verilmelidir. Babaların çocukların ihtiyaçlarını karşılayamayacaksa çocuk sahibi olmamaları gerektiğini belirtir. Böylece ilk defa ailenin ve devletin çocuğa bakışı değişmeye başlar ve çocuğun sorumluluğundan (bakım, besleme gibi..) bahsedilir. Böylece çocuğa yakınlığı içeren aileler (ilk burjuva aileleri olmak üzere) doğmaya başlar. Modern çocukluk anlayışının ortaya özellikle iki kurum önemli rol oynamıştır: aile ve okul. Özellikle “okula başlama ve ücretli işten çocukların uzaklaştırılması” modern bir çocukluk idealini inşa ederek çocukları kamusal alanda belirli mekanlarla sınırlayarak çocukluk algısını değiştirmiştir. Çocukların okul ve aile ile sınırlanan mekanları, çocukların yetişkinlerden farklılıklarının bir sonucudur (Güçlü, 2016: 3-6; Demir Gürdal, 2013:3).

Fransız nüfus bilimci ve sosyal tarihçi Philippe Aries'e göre (1962 yılında yazdığı *Centuries of Childhood* adlı çalışmada) çocukluk toplumsal bir kategoridir. Bu durum Rönesan'a kadar bilinmemektedir. Bu dönemde çocukların yetişkinlerden ayrı olduğuna ve farklı ihtiyaçları olduğuna dair bir bilinç bulunmamaktadır. Orta çağda çocuklar annelerine ihtiyaç duymadıkları yaştan itibaren yetişkinler dünyasına katılmaktadır. Genellikle bu yaş yedidir. Ancak burada bahsedilen durum çocukların çalışma dahil her alanda yetişkinlerden farklı olmaksızın yer almalarıdır. Zaman içerisindeki artan refah düzeyi ile çocukların da ömürleri artmıştır. Aries 16 ve 17. Yüzyıllarda çocuklukla ilgili fikirlerin değişmeye başladığını, çocukların sevimliliklerinin hoşla gittiğini söyler. Sonraki yüzyılda çocukların yetişkinlerden farklı ve olgunlaşmamış varlıklar olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Aries'e göre modern çocuk düşüncesinin ortaya çıkışında okul kilit rol oynamıştır. Okullar, çocukla yetişkinler arasında duvar görevi görmüştür. Çocukların yaşam sürelerinin artmasının ilahi bir durum değil beslenme ve özel bakım ile ilişkili olduğunu fark eden toplumda çocuğa verilen önem de artmaya başlamıştır. Bunun sonucunda erkenden yitirmek zorunda kalmadıkları için çocuklara yönelik duygusal bağ da artmıştır (Araz, 2013: 14/ Zeytinoğlu, 2001, 9- 10).

P. Aries geleneksel toplumdaki çocukluğa dair belli başlı durumları özetler (Güçlü, 2016: 3-7);

- çocuklara yönelik ilgi azdır ve genellikle çocuklar aile dışında büyürler
- çocukların sosyalleşme alanları yetişkinler ile aynıdır.

- doğum sınırlaması yoktur ve çocuk ölümlerine dayalı olarak çocuklara duygusal yatırım yapılmaz. Özellikle 20. Yy ile beraber gittikçe doğum kontrol yöntemlerinin artması ve çocuk sayısının azalması ile birlikte çocuklar yetişkin dünyasından uzaklaşmış ve eğitim süreciyle birlikte çocukla duygusal bağ kurulmaya başlanmıştır.

Aries'e göre çocukla ilgili düşüncelerin değişimi "modern aile"nin oluşumunda önemli bir yere sahiptir. Shorter'e göre, modern ailenin gelişimi incelendiğinde "iyi anneliğin modernleşmenin ürünü" olduğu öne sürülmüştür. Ancak modern ailede çocukluğun keşfi, daha çok çocuğun disiplini ve özgürlüklerinin kısıtlanması yönünde olmuştur (Araz, 2013:16).

Modernleşme ile beraber çocukluk paradigmalarında da önemli ölçüde değişimler yaşanmıştır. Sanayileşme sürecinin başında çocuk ucuz işgücü olarak görülmüş ve Batı toplumlarında çocuk emeği üzerine ciddi bir emek sömürüsü başlamıştır. Çocuğun işçi olarak ortaya çıkışı ilk kez bu dönemde yaşanmaktadır. Okullaşmanın gelişimi ile birlikte özellikle çocukluk sürecinde altı yaş belirginleşmiş ve çocuklar bilimsel inceleme konusu olmuşlardır. Burada aslında çocuk etkin değildir. Daha çok nasıl iyi bir yetişkine dönüşebileceği tartışması merkezdedir. Bu süreçte geniş aileden çekirdek aileye hızla geçişin yaşanması, çocuğun aile ve toplumdaki konumuna yönelik beklentilerine de etki etmiştir. Bu süreçte çocuk yaşlılığın sosyal güvencesi olarak görülmemeye başlanmıştır. Çocuk sayısının azaldığı çekirdek ailelerde çocuğa duygusal yatırım arttı ve çocukların çalışma hayatına başlama yaşı yükselmiştir (Özyurt, 2011:166-168). Özellikle çocukluğun anlaşılmasından kaynaklanan kötücül pratikler başta olmak üzere çocukluğu toplumsal dönemlerdeki algısı bugünün algısında ve anlaşılmasında da önemlidir. Tüm bu süreçler sosyal gelişmelerle paralel olarak çocukluk algısına da etki etmiştir.

Modernleşme Süreci, Çocuk Hakları ve Türkiye'de Çocukluk

Osmanlı toplumundaki tarihçilerin görüşlerine göre, Türkiye'de çocukluk tarihinin geçmişinin dağınık, ve yetersiz oluşunun nedenlerinden birisi Türkiye'de tarih araştırmacılarının bir kısmına göre çocukların tarihiyle uğraşmanın gayriciddi, akademik dışı ve önemsiz görülmüş olmasıdır. Bu küçümseyici tavır uzun yıllar devam etmiştir (Araz, 2013: 12). Çocukluk çalışmaları görece yeni olmakla beraber incelendiğinde tarihsel kayıtlar (mahkeme kayıtları, seyahatnameler, fetvalar vs...) çocukluğa dair oldukça veri içermektedir. Osmanlı Kapıkulu ordusunun kuruluşu açısından bakıldığında devşirme sistemi, devşirilen kişilerin çocuk yaşta oluşu çocukluğun tarihine

katkı sunan örneklerdir. Enderun Mektebi, şehzade eğitimi çocuklukla ilgili uygulamalar ve kurumlar olarak karşımıza çıkar. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde devletin personel ihtiyacını karşılama amaçlı gulam ve devşirme sisteminin de çocukluğun tarihi ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu geleneğin kökeninin çok eskilere dayandığı, Moğol hükümdarlarının savaşta ele geçirilen ve kıtlık zamanlarında ailelerinden satın alınan çocukların askerlik için eğitildiği söylenmektedir (Onur, 2005:62).

Tanzimat öncesi Osmanlı toplumunda direkt çocuklara ait veriler sınırlı olmakla beraber çocukluğa ait aile, kadın ve ahlak merkezli çalışmalardan elde edilen veriler oldukça zengindir. Yine de kız ve erkek çocuk olmanın pratikteki yansıması, çocuk emeği, çocuk oyunları gibi konularda halen sınırlı bilgi bulunmaktadır. Çocuklara ait verilerin önemli bir kısmı Tanzimat sonrasına aittir. Öncesine ait çalışmaların sınırlı oluşu çocuklukla ilgili bazı genellemelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aries'in Batı toplumundaki çocukluğuna dair yaptığı açıklama benzer bir şekilde Osmanlı toplumundaki çocuklukta da görülmektedir. Osmanlı toplumunda yabancı ressamların çizmiş olduğu resimlerde de çocuklar yetişkin kıyafetleri içerisinde. Cüneyd Okay, Osmanlı toplumunda çocuğun "küçük yetişkin" ler olarak görüldüğünü belirtir. İki yaşında bir çocuk ile yirmi yaşındaki bir gencin giyimi arasında bir fark olmadığı resmedilir. Tanzimat'a kadar yazılan çalışmalarda çocukluğa ait bilgilere çok az yer verildiği, ancak kurumsal bir ilgiden de uzak olmadığı belirtilir. Onur'da Osmanlı toplumunda çocukluğa dair bilgilerin büyük kısmını Osmanlı İmparatorluğunun sonları ile erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının kaleme aldığı anılardan elde etmiştir (Araz, 2013: 17-21). Bu çalışmalarda çocuklara ait veriler, evlenme oranları, yaşı, kız ve erkek çocuğa yönelik farklıklar, çocukların eğitimi ve nasıl eğitim verildiği, ailedeki çocuk sayısı, doğum ve ölüm oranları, köylü nüfusun çocuk uygulamaları, çiraklık ve tebenni (kız çocuklarının evlat edinilmesi) gibi pratiklere yer verilmiştir.

Osmanlı'nın çocuğa dair sürecinde batılılaşma aşamaları çocuğun devlet ve toplum tarafından koruma altına alınması ve bireyselliğinin ortaya çıkarılması gibi süreçleri içerdiğinden olumlu karşılanmıştır. Tanzimat süreci ile beraber yabancı mürebbiyelerin ortaya çıkışı ve Batı tarzı eğitim ile temel evrensel değerlerin çocuğa aşılması Türk romanlarına da oldukça sık konu olmuştur. Bu romanlar çocuğun otoriteden yoksun olduklarında (bu özellikle baba figürü ile resmedilir) ahlak dışına çıkabileceği riskini gösterir. Türk modernleşmesinden itibaren Türkiye'de çocuklar milliyetçilik ilkesi temelinde eğitim almakta ve Cumhuriyetin kurulması ile beraber eğitim sürecine dini eğitim de

eklenmiştir. Bugün gelinen yeni çocukluk sosyolojisi noktasında görülmüştür ki çocukluk kendi öznel deneyimlerini içeren heterojen bir olgudur. Belirlenmiş bir çocukluk bulunmamaktadır. Özellikle kadın çalışmalarının çocukluk sosyolojisinin gelişiminde etkisi büyüktür. Tüm toplumsal süreçler ile ilişkili olarak kültür içerisindeki farklı durumlar farklı çocuklukları inşa eder. Burada yetişkin-çocuk karşıtlığından ziyade sürekliliğe vurgu yapılmıştır. Çocukluk incelemelerinin üç temel öncülü bulunmaktadır. Birincisi, çocukluğun sosyal olarak ele alındığı, ikincisi çocukluk incelemelerinin çocukluğu değerli kıldığı, son olarak ise çocukların yetkin aktörler olduklarıdır. Tarih boyunca farklı tarzlarda ele alınan çocukluk fikirleri disiplinlerarası alanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu yönü ile çocukluk incelemeleri kültürel çalışmalar ve kadın çalışmaları gibi büyüme seyrine sahip olmuştur (James, 2001).

Sanayileşme öncesi çocuğun yetişkin gibi giydirilmesi, çocuğa yetişkin gibi davranılması, bireyselliğinin olmaması çocuğun olumsuz algısına yol açarken bu durum sanayileşme sonrası çocuk emeğinin sömürülmesi ve çocuk işçiliği ile devam etmiştir. Savaş dönemlerinden de en fazla çocuklar olumsuz etkilenmiş ve çocukların korunması amacına yönelik bazı girişimlerde bulunulmuştur. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi 1924 yılında onaylanmış ve Türkiye’de bu bildirgeye imza atmıştır. Bu bildirgede çocukların yaşama, gelişme ve korunma haklarını içeren beş madde bulunmaktadır. II: Dünya Savaşı sonrası bildirge uygulanamamış ve sonrasında 1948’de Evrensel İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi kabul edilerek çocuk hakları tekrar gündeme gelmiştir. Özellikle savaş sonrası çok fazla çocuk şiddete maruz kalmış ve bunun tekrar olmaması için BM tarafından Çocuk Hakları Bildirgesi kabul edilmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi 1990 yılında imzaya açılmış ve Türkiye’de onaylamıştır. Buna göre ırk, dil, cinsiyet ve etnik köken farketmeksizin 18 yaşına kadar olan çocukların haklarını koruyan bir sözleşmedir (Aydoğmuş Ördem, 2020: 4478-4479).

Elbette sosyolojik olarak çocukluğun inşa süreci kanuni bağlamdan ayrı düşünülemez. *“Çocuk hakları, kanunen ve ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının tanımlanmasında kullanılan evrensel bir kavramdır. Günümüzde Çocuk Hakları 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve 193 ülke tarafından onaylanmış olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile resmîyet kazanmıştır. Türkiye bu sözleşmeyi 1994 yılında 4058 sayılı kanunla onaylamıştır. Bu sözleşmenin ilk maddesi, 0- 18 yaş arasındaki tüm bireylerin “çocuk” olarak kabul edileceği ve “doğuştan” sözleşmede belirtilen haklara sahip oldukları biçimindedir”* (Ahioglu ve Koç, 2009:73).

Ailedeki değişimin bu alandaki değişime yönelik etkisi oldukça yüksektir. Günümüz modern çekirdek ailede çocuk masum ve korunması gereken bir varlık olarak tanımlanmıştır. Bu algılama hükümetler, medya ve okul aracılığı ile de pekiştirilmiştir, 20. Yüzyılın başında çocuk koruma yasaları geliştirilmiştir. Postmodern dönemde ebeveyn ve çocuk algısı değişti. En başta aile değişerek daha kozmopolit aileler ortaya çıktı. Yeni ailede farklı biçimler (her iki ebeveynin çalıştığı, veya tek ebeveynli veya yeniden evlenmiş aileler gibi...) bulunmaktaydı. Bu ailelerde ebeveyn rolleri de değişmiştir. Babaların geçmişte olduğundan daha fazla çocuk bakımına katıldığı “yeni babalık” kavramı yaygınlaşmış ve hatta bu “iyi baba” tanımlamaları ile de pekiştirilmiştir. Bu yönü ile kapsayıcı postmodern ailede çocuk yetkin, etkin ve yaşama tüm becerileri ile katılabilen biri olarak görülür. Bu çocuk yeni toplumsal koşullara ve değişime doğan, yeni toplumsal sorunlar ile yıkılmayan yetişkin kaygıları ile baş edebilecek bir çocuktur. Burada aslında **çocuk yetkinliği** yaratılmıştır. Çocuk yetkinliği ile çocuğun benlik değeri duygusu vurgulanmıştır. Yeni postmodern ailede postmodern değerler ile donatılan çocukluk ebeveynleri ile ilişkilerinde de “nitelikli zaman” geçirerek ebeveynlerin üzerindeki zaman baskısını bir biçimde hafifletir (Elkind, 2001). Bir yandan da çocuklukla yetişkinlik arasındaki farklılıklardan bazıları olan giyim biçimi, dil, tavır ve davranışların yetişkin dünyası ile gittikçe benzeşmesi meselesidir. Özellikle günümüzdeki teknolojik ve sosyo-kültürel değişim ile birlikte bu farklılıkların önemli ölçüde azaldığı ve çocukluğun korunması güç bir toplumsal yapıya geçilmekte olduğu deneyimlenmektedir. Bu süreçte ise medya çok etkindir (Kaya, 2011:110).

Postmodern Toplumda Çocukluk Tartışmaları ve Yeni Çocukluk

Günümüzde postmodern çağa yönelik bakış açısı çocukluğu yeniden şekillendirmiştir. Bu düşüncenin içerisinde klasik modern anlayıştan belli yönleri ile uzaklaşıldığı görülür. Modernlik; ırk, kültürel etniklik gözetmeksizin tüm çocukların evrensel bir çocukluğa odaklanmıştır. Bugün ise tüm çocukların bazı açılardan benzediğini ama diğer açılardan oldukça farklı olduğunu vurgulayan postmodern çağa girilmiştir (Elkind, 2001).

Franklin'e göre çocukluk evrensel deneyim değildir. Aksine tarihsel olarak değişen kültürel bir yapıdır. Çocukların negatif bir şekilde “yetişkin olmayanlar” olarak tanımlanması sosyal yaşamda dezavantajlılıkları üretmektedir. Aynı zamanda çocuk kavramı bir yaş kronolojiden çok iktidarla ilgilidir. Yani iktidar ilişkilerine ve düşük statüye işaret etmektedir. Postman'a göre okul çocukluk tanımlamalarında önemlidir. Çocukluk düşüncesinin oluşması için yetişkinin

de tanımlanması gerekir ki zihin karşıtlıklar üzerinde daha hızlı algılayabilsin. Ortaçağda yetişkinin yeniden tanımlanmasına gerek yok ancak matbaanın icadı ile beraber çocukluk dışlanıyor ve yetişkinlik bilgiye erişim ile kazanılması gereken bir statü haline geliyor (Postman, 1995/ Güçlü, 2016:4). Postman, “Çocukluğun Yokoluşu” adlı eserinde çocukluk fikrinin hızla yitip gittiğine dair gözlemlerini paylaşır. Gözlemlerinde, gittikçe çocuklara özgü oyun, yiyecek, giysi gibi unsurların ortadan kalktığını belirtir ve izlenen TV programlarına kadar yetişkinlerle çocukların aynılaştığını eleştirir. Özellikle kaybolan çocuk oyunları gibi hem yerel hem çocuğa özgü unsurların önemi gittikçe daha fazla hissedilmektedir. Sokak oyunları gittikçe kaybolmakta hatta çocuk oyunları kavramı dahi silikleşmektedir. Özellikle internet çağında online oyunlarda yetişkinler ile çocuklara yönelik oyunları ayırıcı tek faktör yaş işaretleri olarak görülür ki buda çoğunlukla sembolik bir ifade olarak kalır. Televizyonun hem yetişkinliğin otoritesine hem de çocukların merakına yönelik ciddi bir tehdit olarak açıklar. Günümüz çocukluğunun yitişine ait kanıtlar olarak, yetişkin ve çocuk usluplarının benzeşimini, madde kullanımı, suç ve cinsellik gibi yetişkin dünyasına ait kavramların çocukluğun dünyasında da görülüşünü gösterir. Aynı zamanda yeni kuşak çocuklarının ailelerinin belirledikleri bir gelecek kurgusu üzerinde sosyalleştirilmelerinin de planlı ve hesaplı ebeveynlik anlayışının modern dönemdeki biçimine örnek oluşturduğu görülebilmektedir (Postman, 1995/ Aktay, 2019:59).

Çocuklara yönelik bilimsel eserlerin yazılması 19. Yüzyılın ikinci çeyreğine denk düşmektedir. Bu dönem aynı zamanda çocuğun “kıymetlenmesi” sürecine denk gelir. Türkiye’de “yeni çocukluk” düşüncesinin ortaya çıkışı yine bu dönemde modernleşme çabaları ile paralellik gösterir. Siyasal ve toplumsal anlamdaki değişimler yetişkinlik ve çocukluk anlayışına yönelik geleneksel anlayışı dönüştürmüştür. Bu süreçte sağlıklı çocuk nüfusunun artırılması ve çocuk bakımı gibi meseleler ilk somut adımlar olarak görülmüştür soyut anlamda ise Cumhuriyet aynı zamanda “yeni nesiller”in inşası şeklinde vatansever çocuk imgesini yeşertmiştir. Edebi eserlerde ve ders kitaplarında ideal çocukluğun farklı yönlerine vurgu yapılmıştır (Gürkan Öztan, 2011:6- 16).

Çocukluğu sosyolojik olarak görebilmek için onları yetişkin çalışmasının objesi olarak değerlendirmemek önemlidir. Ayrıca çocukları yaşamları sürecinde etkileşime giren etkin bireyler olarak görmek ve yetişkinlerin çocukların ihtiyaçları hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak gerekir. Çocukların istek ve ihtiyaçlarının, sosyal politika ve kanun süreçleri ile ilişkisi göz ardı edilmemelidir Yeni çocukluk sosyolojisi de buradan yola çıkarak, evrensel bir

çocukluk anlayışının olmadığını; kültürlere göre farklılıkların çocukluğun sosyal ve tarihsel karakterini etkilediğini ve zaman ve mekan ilişkili olarak inşa ettiğini söyler. Sosyolojik olarak çocukların sosyal gerçekliği inşa etme ve yorumlama becerisine sahip aktif aktörler olduğunu vurgular (Güçlü, 2016:7-8).

1980'lerden itibaren özellikle İngiltere'de 'yeni çocukluk sosyolojisi' adı ile çocukların öznelliğini ve aktifliğini dile getirmeyi amaçlayan çocukluk çalışmaları bulunmaktadır. 'Yapı', 'kurum' ve 'sistem' gibi bütüncül bakış açıları karşısında genel olarak bireylerin ve elbette özelde çocukların varlığı topluma bağlı olarak tanımlanmıştır (Demir Gürdal, 2013:1). Yeni çocukluk aynı zamanda çocuk haklarına işaret eder. Çocukların davranış biçimleri, etkileşimleri ve eğitime katılımları farklılık gösterir. Dolayısıyla ihtiyaçlar ve buna göre yaklaşımların da farklı olması beklenir. Kültürel farklılıklar farklı çocukluk araştırma geleneklerini ve bilimsel kültür ortaya koymaktadır. Almanya'da aktör odaklı eğitim biliminin güçlü konumu, bir yandan çocuklara yönelik sosyolojik araştırmaların doğuşuna yardımcı olurken, diğer yandan da modern toplumdaki çocukluğa yönelik risklerle ilgili endişeleri de artırmaktadır. Veya feminist ve kültürel araştırmacıların ABD'de ve İskandinav ülkelerindeki etkinliği çocukluk çalışmalarına da yansımaktadır (Bühler-Niederberger, 2010: 371). Ülkelerin özellikle eğitim basamaklarındaki geleneksel eğilimleri çocukluk çalışmalarında etkindir.

Yeni çocukluk yeterli ve çocukların kendi deneyimlerinin merkeze alındığı politikalar ile çocuk ve çocukluğa yönelik sorunların daha hızlı çözüleceğini öngörür. Çocuğun sesini duyurabilmeyi ve çocuk haklarını savunabilmeyi hedefler (Aydoğmuş Ördem, 2020). Yeni çocukluk yaklaşımı bu alanlara odaklanırken ülkelere göre farklılıklar olduğu bilinmektedir.

Eğitimle ilişkilendirilmiş çocukluk çalışmaları ise günümüzde bazı temel paradigmalara dayanmaktadır. Bunların ilki çocukların yaşama hazırlanmasını temel alan sosyalleşme paradigmasıdır. Burada eğitim yetkin bir birey olma sürecinde geliştirici bir işlene sahiptir. Bir diğeri ise eğitim aracılığı ile çocukların kontrol altına alınmasıdır. Bu süreçte eğitim araçları kontrol mekanizmaları olarak işlev görmektedir. Son olarak çocuğun özgürleştirilmesi paradigmasıdır. Burada eğitim çocuğun kendini gerçekleştirmesinde teşvik edici bir mekanizma görevi görmektedir (Özyurt, 2011:165). Postmodern dönemde gerek sosyoloji, gerek antropoloji gerekse diğer sosyal bilimler alanındaki çalışmalar kültürel pratiklere odaklanarak çocuklukla ilişkili meseleleri çalışmaktadır. Bu meselelerin içerisinde özellikle evrenselcilik ve

kültürel görecelik çelişkisi içerisinde evlilik ve bunun yanısıra çocuklara yönelik diğer pratiklerin (kız çocuk erkek çocuk sünneti gibi) tartışıldığı görülür. Antropoloji’de evrenselci yaklaşım, insan topluluklarının benzerliklerinin esas ve önemli olduğunun altını çizerken kültürel görecelik yaklaşımı ise insan topluluklarının özgünlüklerinin temel ve önemli olduğunu iddia eder.

Ayrıca çocukluk çalışmalarının önemli bir boyutu da çocukla ilişkili sosyal sorunlardır. M.Ö 400-200 yıllarına ait olan Tophet adında 20,000 bebek mezarının olduğu büyük bir mezarlık keşfedilmiştir. Bu mezarda bulunan bebeklerin anne babaları tarafından öldürüldüğü Tanrı’nın istedikleri bir şeyi bağışlaması karşısında adak olarak sundukları düşünülmektedir. Eğer bebekleri ölü doğarsa daha büyük olan çocuk kurban edilmiştir. Bu nedenle bazı mezarlarda yeni doğan bebek ve 2 yaşında bebek kemikleri bulunmuştur. Çocuk ihmal ve istismarı yukarıda da vurgulandığı gibi tarihsel süreçte toplumlarda farklı biçimlerde olmuş olsa da görünürdür. Diğer dezavantajlı gruplar gibi çocuklar da sosyal, ekonomik ve hatta fiziksel dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Çocukluk algısının sosyal sorunları algılama düzeyinde de etkisi bulunmaktadır. Akademik ve siyasa literatüründe çocukla ilişkili toplumsal bir sorun alanı olarak çalışılan evlilik meselesi ise “çocuk yaştaki evlilikler” olarak tanımlanır. Literatürde bazen gelinin çocuk olduğu durumlar “çocuk gelin” olarak tanımlansa da akademik yazında çocuk ve gelin kavramlarının hem etik açıdan hem de gerçekleşen davranışı sevimlileştirebilme ihtimalinden dolayı hoş görülmez. Ancak aynı zamanda çocuk yaşta evlenen grubun çoğunluğunun kız çocukları olmasına da işaret etmektedir. Bunun yerine “erken evlilik” olarak ta kullanımı görülmektedir. Bu tanımlamalar sürecin nasıl tanımlandığı ve neticesinde nasıl buna karşın çözüm önerilerinin geliştirilebileceği noktasında da bilgi vermektedir (Sözer, 2020: 164-165). Bir diğer sosyal sorun çocuk istismarıdır ki çocuk istismarlarının altında birçok kültürel ve psikolojik etken yatmakta ve yetişkinlerin yaşamlarında katlanamadıkları durumları çocuklara yansıtarak onları etkisiz kılma ve başka bir bedende bu durumları etkisiz kılma duygusu yatmaktadır (Öztürk, 2016:27).

Günümüz sosyal çalışmalarda çocukluk, çocuklara yönelik ve çocuklarla ilişkili sorun alanları olarak da çalışılmaktadır. Her toplum kendi meselesini tartışır ve bu çerçevede çocukluk çalışmaları da çocukluğu değerli kılmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Çocuklar diğer dezavantajlı gruplar gibi sosyal ve akademik alanda görece daha geç görünür olmaya başlayan gruplardan biridir. Özellikle tarihsel süreç

içerisindeki konumları dikkate alındığında günümüze kadar gelen noktada oldukça yol kat edildiği görülmektedir. Anca yine diğer dezavantajlı gruplarda da bulunan bir handicap ile karşı karşıya kalabilmekteyiz. Çocuk ve çocukluk çalışmalarının tarihsel süreçten günümüze sınırlı oluşu çocukluğu toplumdaki görünürlülüğü ile paraleldir. Bu nedenle çocuğu sosyal yaşamın her alanında görünür olabilmesi önemlidir. Böyle olduğunda çocuk ve çocukluğa yönelik meseleler, ihtiyaçlar ve problemler görünür olabilecektir. Elbette bu görünürlük günümüz yeni çocukluk tartışmaları içerisinde çocuğun da dahil olması ile mümkün olabilecektir. Evrensel bir çocukluk yoktur. Çocukluk hem ortak yönleri hem de kültürlere göre farklılıkları ile açıklanabilecek bir süreçtir. Çocukluk hem üretim ilişkileri içerisinde de hem de yerel ve küresel değişmelerin etkisi ile dönüşmektedir. Özellikle sanayileşmeden günümüze gelen hızlı değişimler başta aile kurumu olmak üzere tüm kurumları geri döndürülemez biçimde dönüştürmüştür. Bu değişimler ışığında çocuk rolleri, toplumun çocuğa yönelik bakışı ve çocuktan beklentileri ve topyekun çocukluk algısı değişmiştir. Bu değişimlere tüm dünyada çocuklara yönelik hakların gelişiminin ve bu hakların sosyal politikalara yansımalarının işlevsel etkisi inkar edilemez. Gerek sosyal gerekse eğitim ve sağlık alanındaki politikalar çocuğun toplumsal kabulünde ve kendini gerçekleştirme sürecinde belirleyici görülmektedir. Bugün tüm dünyada hızla büyüyen bir sorun alanı olarak kabul edilen evsizlik sorunu ile mücadele de de çocuğa yönelik hakların görünürlülüğü ve toplumsal yaygınlığı önemlidir. Çünkü evsiz nüfus içerisinde de çocuk oranı artmakta ve küçük yaşta evden ayrılmalarda aile belirleyiciliği karşımıza çıkmaktadır.

Buna ek olarak özellikle hızlı değişim süreçleri, göçler, krizler, salgınlar gibi, her kategoriye olduğu gibi çocukluğa da hem pratik hem de düşünsel düzeyde yansımıştır. Elbette bu yansımaların sonuçları zaman içerisinde de çok daha etkili okunabilecektir. Çocukluk çalışmalarının evrensellik ve kültürel görecelik yaklaşımları çerçevesinde çalışıldığı görülür. Bu çalışmada sosyokültürel teori içerisinde yer alan toplumsal gelişim kuramları merkeze alınarak yorumlayıcı bakış açısı ile sosyal değişimler ve sosyal ilişkilerin çocukluğun toplumsal algısına olan etkisi tartışılmıştır. Görülmektedir ki tüm sosyal ilişkilerde olduğu gibi çocukluğa dair etkileşimlerde de sosyal gerçeklik ve toplumların geçirdiği değişimlerin büyük etkisi vardır. Bu değişimler insanlığın hem davranışlarını hem de algılarını etkilemektedir. Postmodern dönemde küreselleşme ve modernizmin getirdiği başta bireysellik ve sekülerleşme olmak üzere tüm dönüşümlerin bugünkü çocukluğun toplumsal kabulü ve çocuğun sosyal algısına etkisi inkar edilemez.

Bir diğer husus, çocukluk algısında ve çocukluğun günümüze kadarki serüveninde çocukların ne ölçüde etkin olduğu tartışmasıdır. Bu noktada çocuklar için yetişkinlerin söz ve karar alması gerektiğine yönelik yaklaşım uzun yıllar etkili olmuştur. Günümüz toplumlarındaki geline aşamaya bakıldığında çocukların da çocukluk tartışmalarında etkin olabilmesinin önemi tartışılmaktadır. Bu sadece gündelik yaşamda, aile ilişkilerinde ve toplumsal ilişkilerdeki aktif olma durumundan çok karar almada etkin olmayı kapsamaktadır. Postmodern toplumlar çocukluğun ve çocukluk algısının değişimi sürecinde çocuğun etkinlik düzeyini de tartışmaktadır.

Son olarak diğer bir tartışma alanı ise çocukluğun değişen görünümünün çocukluk algısına etkisidir. Özellikle küreselleşme süreci ile beraber başta sosyal medya olmak üzere tüm iletişim kanallarının çocukluğun dönüşümüne yadsınamaz etkisi bulunmaktadır. Birçok akademik yazına da konu olan yetişkin ve çocuk arasındaki silikleşen ayrımların çocuğun hem maddi hem de kültürel anlamda ve elbette haklar anlamında menfaatine olup olmadığı meselesidir.

Gelecek tartışmalarda çocukluğun sosyolojik incelemelerinde özellikle teknolojinin içine doğmaları nedeni le değişen bir kuşak olarak çocukluğun günümüz toplumlarındaki algısı üzerine çalışmalar ihtiyaç olarak görülmektedir. Bunun yanısıra yeni çocukluklar- özellikle küresel dünyada hareketli bir grup olarak- üzerine tartışılması beklenmektedir.

Çocukluk tartışmaları çerçevesinde çokça çalışılması gereken konular bulunmaktadır. Özellikle küreselleşme süreci ile beraber daha hızlı değişen kuşaklar dikkate alındığında karşılaşılan yeni ihtiyaçların nasıl karşılanacağı da önemli görülmekte ve yeni çalışmalara konu olması beklenebilmektedir. Böylece sadece çocukluk algısının değil tüm sosyal alanda var olan aktör ve olaylara yönelik algıların değişiminin de çocuğa yönelik etkileri de tartışılabilir. Her toplum kendi meselesini tartışır ve çocukluğun tartışılması çocuğu değerli kılmaktadır.

Kaynakça

Ahioğlu, N. & Koç, İ., 2009, “Çocukların Eğitim Hakkı ve Sokak Çocukları”, *Sokak Çocuklarının İhmali ve İstismarı* (Ed.) Özkan Yıldız, Gaziantep Üniversitesi Yayınları, Gaziantep.

Aktay, A. (2019), *Yeni Türkiye’de Yeni Kuşaklar, Değişim yayınları, Sakarya.*

Araz, Y. (2013), *16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Aydoğmuş Ördem, Ö, (2020), “Türkiye’de Çocukluk Sosyolojisi”, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10 (16), 4469-4492.

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

Bühler- Niederberger, D. (2010), “Childhood Sociology in Ten Countries Current Outcomes and Future Directions”, *Current Sociology*, International Sociological Association, SAGE, Vol. 58(2): 369–384.

Corsaro, A.W. (2005). *Sociology Of Childhood-Second Edition*, UK: Sage Pub

Elkind, D. (2001), *Değişen Dünyada Çocuk Yetiştirme ve Eğitim*, çev: Emine Gül Kapçı, *Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Hazırlayan: Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Demir Gürdal, A. (2013), *Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak*, “İŞ, GÜÇ” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, October/Ekim 2013- Cilt/Vol: 15- Sayı/ Num: 04, Page: 1-26

Güçlü, S. (2016), *Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları*, *Sosyoloji Dergisi* Yıl 2016, Armağan Sayısı: 1-22

Güller, E. (2013), *Çocuk Kavramının Felsefi Antropoloji Alanında Ele Alınması ve Mimari Çıkarımlar*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 2 Sayı: 3, 1-12.

Gürkan Öztan, G. (2011) *Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Harrison, R.P. (2016), *Gençleşme Yaşımızın Kültürel Tarihi*, Çeviren: Merve Pehlivan, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Gabriel, N. (2017), "The Sociology of Early Childhood - Critical Perspectives", SAGE Publications Ltd, London, 1-12.

James, A. (2001), Yeni Çocukluk Sosyolojisinde Sorunlar, Yaklaşımlar ve Pratikler, çev: Emine Gül Kapçı, Dünyada ve Türkiye'de Değişen Çocukluk III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Hazırlayan: Bekir Onur, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Kaya, Ç. N., (2011), "Aile ve Çocuk", Aile Sosyolojisi, (Ed.) A. Kasapoğlu, N. Karkıner), Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No:1303.

Kıral, B. (2020), "Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, Sayı: 15, 170-189.

Kongar, E. (2019), Toplumsal Değişme ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Postman, N. (1995), Çocukluğun Yokoluşu, Çev: Kemal İnal, İmge Kitabevi, Ankara.

Sargeant, J., Harcourt, D. (2019), Çocuklarla Yapılan Araştırmalarda Etik, Çeviri Editörrü, Salih Rakap, Nobel Yayınları, Ankara.

Sormaz, F & Yüksel, H. (2012), "Değişen Çocukluk, Oyun ve Oyuncağın Endüstrileşmesi ve Tüketim Kültürü", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012 11(3): 985 -1008.

Sözer, H. (2020), Bir Çocuk İstismarı Formu Olarak Çocuk Evlilikleri: Kültüre Sığınmanın Sınırları Sosyoloji Araştırmaları Dergisi / Journal of Sociological Research Cilt / Volume 23 Sayı / Number 1 (Nisan / April 2020): (157-191).

Onur, B. (2005), Türkiye'de Çocukluğun Tarihi Çocukluğun Sosyo-Kültürel Tarihine Giriş, İmge Kitabevi, Ankara.

Öztürk, E. (2016), Psikotarih Açısından Çocuk Yetiştirme Tarzları ve Çocuk İstismarı (Rearing Modes (Styles) with Regards to Psychohistory and Child Abuse), Türkiye Klinikleri J Foren Med-Special Topics 2016;2(3), 24-34.

Özyurt, C. (2011), Değişen Aile, Toplum ve Kültür Yapılarında Çocuk Algıları, Aile Sosyolojisi, Kadir Canatan-Ergün Yıldırım, Açılım Kitap, İstanbul.

Young-Bruehl, E. (2021), Çocuk Düşmanlığı Çocuklara Karşı Önyargıyla Yüzleşme, Çeviren: Aksu Bora, İletişim Yayınları.